

**O PRZEKROCZENIU UPRAWNIENÍ
PRZEZ SAMORZĄDY ZAWODOWE
ADWOKATÓW I RADCÓW PRAWNYCH.
UWAGI NA TLE § 19 UST. 8 ZBIORU ZASAD
ETYKI ADWOKACKIEJ I GODNOŚCI ZAWODU
(KODEKS ETYKI ADWOKACKIEJ)
ORAZ ART. 20 KODEKSU ETYKI
RADCY PRAWNEGO**

PIOTR KRZYSZTOF SOWIŃSKI*

DOI: 10.26399/iusnovum.v19.1.2025.03/p.k.sowinski

STRESZCZENIE

W tekście przedstawiono podstawowe informacje dotyczące celu powołania do życia samorządu zawodowego adwokatów i radców prawnych, a także zasad funkcjonowania tych zawodów. Wskazano możliwe przekroczenie uprawnień przez oba te samorzady zawodowe w zakresie, w jakim ustanawiają one deontologiczny obowiązek powstrzymania się przez ich przedstawicieli od składania w procesach sądowych wniosków dowodowych, jeżeli ich realizacja wymagałaby uchylecia wiążącej tajemnicy zawodowej adwokackiej i tajemnicy radcy prawnego. Autor stoi na stanowisku, że taki zakaz jest sprzeczny z pełnioną przez adwokatów i radców prawnych rolą zarówno w życiu społecznym, jak i w realiach procesowych. W ocenie autora zakaz ten jest trudny do pogodzenia z ideą świadczoną przez adwokatów i radców prawnych pomocy prawnej oraz nakazem kierunkowego działania wyłącznie na korzyść ich klientów. Zdając sobie sprawę z możliwych kontrowersji, tekst ten stanowi zarazem zaproszenie do ewentualnej dyskusji.

Słowa kluczowe: adwokat, radca prawny, tajemnica zawodowa, pomoc prawna, interes klienta, wnioski dowodowe, dowód

* dr hab., prof. UR, kierownik Zakładu Prawa Karnego Procesowego w Instytucie Nauk Prawnych Uniwersytetu Rzeszowskiego (Polska), radca prawny, e-mail: psowinski@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0003-2210-5877



Artykuł opublikowany w formule otwartego dostępu (open access) na licencji Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

EXCEEDING AUTHORITY BY PROFESSIONAL SELF-GOVERNING BODIES
OF ADVOCATES AND LEGAL ADVISORS: AN ANALYSIS IN LIGHT OF
§ 19(8) OF THE PRINCIPLES OF ADVOCACY ETHICS AND DIGNITY
OF THE PROFESSION (THE CODE OF ETHICS FOR ADVOCATES)
AND ARTICLE 20 OF THE CODE OF ETHICS FOR LEGAL ADVISORS

ABSTRACT

This article examines the rationale behind the establishment of professional self-governing bodies for advocates and legal advisors, as well as the ethical principles that guide these professions. It identifies a critical issue: these bodies have mandated that their members refrain from submitting motions for evidence in court if doing so would disclose confidential professional secrets. The author contends that this prohibition is at odds with the fundamental roles of advocates and legal advisors, both in societal and procedural contexts. It undermines the core purpose of legal representation and contradicts the obligation to act in the best interests of clients. The article calls for further discussion to address these concerns.

Key words: advocate, legal advisor, professional secrecy, legal assistance, client's interest, motions for evidence, evidence

I. UWAGI WSTĘPNE

W polskich realiach funkcjonują równoległe dwa zawody prawnicze, których przedstawiciele zarobkują, świadcząc odpłatną pomoc prawną. „Pomoc prawną” jest zasadniczym przedmiotem zawodu adwokata (art. 4 ust. 1 PrAdw¹) oraz radcy prawnego (art. 4 uRPr²), ale też stanowi pojęcie węższe od „obowiązku zawodowego” (m.in. art. 1 ust. 3, art. 7 ust. 1, art. 58 pkt 12 lit. m i art. 80 PrAdw; m.in. art. 27 ust. 1, art. 60 pkt 8 lit. h i art. 64 ust. 1 uRP)³. Ta sama pomoc może być świadczona zarówno w realiach procesowych, jak i w oderwaniu od nich, aczkolwiek z uwagi na temat opracowania proponuję skupić się na tym, co dotyczy „występowania przed sądami” (art. 4 ust. 1 *in fine* PrAdw; art. 6 ust. 1 *in fine* uRPr). Tylko art. 14 uRPr stanowi, że przy „prowadzeniu sprawy przed organami orzekającymi” radca prawny zachowuje samodzielność. Podobnego podkreślenia nie zawierają przepisy ustrojowe adwokatury, zadowolając się ogólnym stwierdzeniem, że wykonywanie zawodu adwokata jest „samodzielne i należyte” (art. 76 ust. 1 i art. 78d ust. 1 PrAdw). Ustawy korporacyjne nie precyzują innych zasad sprawowania tej formy pomocy prawnej, aczkolwiek z art. 6 ust. 1 *in fine* uRPr można wywieść, że radca prawny występuje przed „przed urzędami i sądami w charakterze pełnomocnika lub obrońcy”, natomiast z art. 77 ust. 2 PrAdw to, iż adwokat „w postępowaniu karnym i w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe” występuje jako obrońca. Niewskazanie innych zasad sprawowania pomocy prawnej na gruncie

¹ Ustawa z 26.05.1982 r. Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1564 z późn. zm.); dalej – PrAdw.

² Ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 499 z późn. zm.); dalej – uRPr.

³ Wyrok SN z 1.12.2016 r., SDI 65/16, LEX nr 2182292.

procesowym nie jest niedopatrzaniem ustawodawcy, lecz naturalną konsekwencją odmienności *rationum* obu ustaw korporacyjnych; te sprowadzają się do określenia sposobu uzyskania uprawnień zawodowych, form prawnych i reguł wykonywania zawodów adwokata i radcy prawnego, a także ram organizacyjnych i zadań samorządów zawodowych. Określenie szczegółowych zasad występowania przed organami wymiaru sprawiedliwości (i urzędami) stanowi domenę właściwych procedur sądowych. W tych ostatnich na próżno jednak szukać delegacji dla któregośkolwiek samorządu zawodowego do tworzenia nowych lub modyfikowania istniejących instytucji procesowych.

II. DETERMINANTY WYKONYWANIA ZAWODU ADWOKATA I RADCY PRAWNEGO

Jedną z najważniejszych reguł wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego – obok „sumienności” (art. 5 PrAdw; art. 27 uRPr) i „staranności” (art. 3 ust. 2 uRPr) – jest bezwarunkowy nakaz zachowania poufności (tajemnicy) w odniesieniu do „wszystkiego, o czym dowiedział się [on] w związku z udzielaniem pomocy prawnej” (art. 6 ust. 1 PrAdw; art. 3 ust. 3 uRPr). Za poufne uznaje się informacje pozyskane „w trakcie świadczenia usług adwokackich (lub radcowskich)”, nawet jeżeli istniała „potencjalna możliwość” otrzymania ich także w inny sposób⁴. Nakaz ten koresponduje z zaliczeniem obu tych zawodów do tzw. zawodów zaufania publicznego⁵, o których stanowi art. 17 ust. 1 Konstytucji RP⁶.

Ten sam przepis w stosunku do tych właśnie zawodów dopuszcza tworzenie – w drodze ustawy – samorządów zawodowych, których zadaniem jest reprezentowanie osób je wykonujących, ale także sprawowanie pieczy „nad należyтым wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony”. Prawidłowość wykonywania tych zawodów zabezpiecza nadzór nad przestrzeganiem przepisów o wykonywaniu danego zawodu (art. 3 ust. 1 pkt 3 PrAdw; art. 41 pkt 5 uRPr), ustawiczne podnoszenie kwalifikacji zawodowych (art. 3 ust. 1 pkt 4 PrAdw; art. 41 pkt 4 uRPr), ale i stanowienie zasad etyki zawodowej (art. 3 ust. 1 pkt 5 PrAdw; art. 57 pkt 7 uRPr).

Te same „zasady etyki” zdają się stanowić z „wiedzą prawniczą” równorzędną determinantę wykonywania zawodu adwokata i radcy prawnego. W odniesieniu do racy prawnego stanowi o tym wprost art. 3 ust. 2 uRPr, a tezę tę tylko potwierdza rota ślubowania z art. 27 ust. 1 uRPr. Podobną równorzędność w przypadku adwokata można wyprowadzić z treści ślubowania, które narzuca wykonywanie obowiązków zawodowych zgodnie „z przepisami

⁴ Postanowienie SN z 11.12.2019 r., II DSI 78/19, LEX nr 3364191.

⁵ W judykaturze oczekuje się, by zachowanie przedstawiciela takiego zawodu (tu: radcy prawnego) było „ponadstandardowe w życiu zawodowym i prywatnym” czy wręcz „wzorem dla innych członków społeczeństwa” – tak SN odpowiednio w postanowieniach z 19.03.2019 r., II DSI 31/18, OSNID 2020, nr 1, oraz z 14.12.2020 r., II DSI 63/20, LEX nr 3116096.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

prawa”, ale i „z zasadami godności, uczciwości, słuszności i sprawiedliwości społecznej” (art. 5 PrAdw), a także z treści § 2 ust. 1 Regulaminu wykonywania zawodu adwokata⁷ – „zasady wykonywania zawodu” wyprowadza się tu z „ustawy Prawo o adwokaturze”, właśnie z „ZZEAiGZ”⁸, ale i z tego samego „Regulaminu oraz uchwał organów Adwokatury lub organów izb adwokackich (...)”. Dostrzeżona równorzędność zasad prawnych i etycznych wynika najprawdopodobniej z przyjętego przez ustawodawcę założenia o ich niesprzeczności. Rzecz w tym, że założenie to nie wytrzymuje konfrontacji z § 19 ust. 8 KEtAdw oraz art. 20 KEtRPr⁹.

III. PROBLEMATYKA § 19 KETADW ORAZ ART. 20 KETRPR

Wzmiankowane tu przepisy deontologii zawodowych zgodnie zakazują zgłaszania wniosku dowodowego¹⁰ o przesłuchanie w charakterze świadka będącego adwokatem lub radcą prawnym w celu ujawnienia przez niego wiadomości uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu (§ 19 ust. 8 KEtAdw) oraz radcy prawnego lub innej osoby, z którą radca prawny może na podstawie przepisów prawa wspólnie wykonywać zawód (art. 20 KEtRPr) – dla ustalenia okoliczności objętych ich obowiązkiem dochowania tajemnicy zawodowej. Pomimo pewnych różnic redakcyjnych sensu sformułowanych tam zakazów należy upatrywać w niedopuszczalności inicjowania przez adwokata lub radcę prawnego czynności dowodowych z udziałem świadka zobowiązanego do zachowania tajemnicy zawodowej adwokackiej lub tajemnicy radcy prawnego, a więc czynności dopuszczonych – pod pewnymi warunkami – przez art. 180 § 2 k.p.k.¹¹ oraz art. 261 § 2 k.p.c.¹²

⁷ Uchwała NRA Nr 140/2023 z 1.12.2023 r. w sprawie Regulaminu wykonywania zawodu adwokata, https://www.adwokatura.pl/admin/wgrane_pliki/file-regulamin-wykonywania-zawodu-adwokata-1122023-39479.pdf (dostęp: 27.12.2023).

⁸ Tj. Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej) ujednolicony uchwałą nr 17/2021 Naczelnej Rady Adwokackiej z 26.06.2021 r. – zob. § 1 ust. 5 pkt 2 Regulaminu wymienionego w przypisie 7.

⁹ Uchwała Nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych w sprawie ogłoszenia jednolitego Kodeksu Etyki Radcy Prawnego.

¹⁰ Na tle § 19 ust. 8 KEtAdw odrzuca SN tezę, jakoby wymienionym tam wnioskiem dowodowym nie był wniosek już złożony, ale jeszcze przez organ dowodowy nierozpoznany, składając się ku stanowisko, iż naruszenie tego zakazu należy oceniać „w świetle pierwotnej treści wniosku dowodowego przedstawionego organowi procesowemu” – zob. szerzej postanowienie SN z 12.12.2014 r., SDI 44/14, LEX nr 1565786. W tym samym judykacie uznaje się „zgłoszenie wniosku dowodowego” za czyn noszący znamiona deliktu dyscyplinarnego opisanego w § 19 ust. 8 KEtAdw w formie „dokonania, nie zaś usiłowania”, co jest oczywistą konsekwencją przyjęcia, że dalszy los tego wniosku jest bez znaczenia dla zaistnienia przesłanki pociągnięcia adwokata do tej odpowiedzialności. W postanowieniu z 12.12.2014 r. SN nie zajął się jednak niezgodnością § 19 ust. 8 KEtAdw z jakimkolwiek przepisem ustawowym, ale też składający kasację nie podnosił takiego zarzutu. Treść § 19 KEtAdw i art. 20 KEtRr nie daje podstaw do ekskulpowania składających wniosek o przesłuchanie adwokata lub radcy prawnego co do okoliczności objętych tajemnicą obrończą, choć *ab initio* wiadome jest, że taki wniosek będzie bezskuteczny.

¹¹ Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (tj. Dz.U. z 2024 r., poz. 37).

¹² Ustawa z 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tj. Dz.U. z 2023 r., poz. 1550 z późn. zm.).

Intencją obu samorządowych prawodawców było zapewne niestawianie przedstawicieli obu zawodów prawniczych w sytuacji kolizyjnej, w której dany adwokat lub radca prawny musiałby wybierać pomiędzy obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej a obowiązkiem zeznawania. Rzecz jednak w tym, że ów dylemat zdaje się towarzyszyć wyłącznie zeznaniom składanym w sprawie cywilnej w trybie art. 261 § 2 k.p.c., gdzie kwestię ewentualnego ich złożenia pozostawia się uznaniu samego świadka¹³. Podobna rozterka nie powinna być natomiast udziałem zeznającego w sprawie karnej, gdzie dochodzi do uchylenia tajemnicy na mocy postanowienia sądu rozstrzygającego *in concreto* o wyższości obowiązku z art. 177 § 1 k.p.k. nad jakimkolwiek innym¹⁴, aczkolwiek już niekoniecznie reformującego negatywny stosunek środowiska adwokackiego i radcowskiego do ukształtowania wiążących ich tajemnic jako instytucji o względnym charakterze. Inna sprawa, że wrażliwość tę oba interesujące nas samorzady wykazują wyłącznie względem przedstawicieli własnej – i na zasadzie wzajemności – pokrewnej profesji; próżno natomiast w tych kodeksach etycznych szukać przejawów podobnej empatii dla innych tajemnic zawodowych, takich jak chociażby lekarska lub notarialna, choć wiążą się one z wykonywaniem zawodów również zaliczanych do zawodów zaufania publicznego¹⁵. Symptomatyczne jest jednak to, że te same § 19 ust. 8 KEtAdw oraz art. 20 KEtRPr wykluczają inicjowanie czynności odnośnie do jednego tylko źródła dowodowego, tj. osobowego, pomijając dowody rzeczowe, choć te, zgodnie z art. 226 w zw. za art. 180 § 2 k.p.k. i art. 248 § 2 w zw. z art. 261 § 2 k.p.c., również mogą prowadzić do „rozszczenia” tajemnicy zawodowej adwokackiej i/lub radcowskiej. Nie te jednak mankamenty powodują, że konieczna staje się bliższa analiza tych dwóch regulacji, a graniczące z pewnością przeświadczenie, że zarówno § 19 ust. 8 KEtAdw, jak i art. 20 KEtRPr nie dają się pogodzić z wieloma przepisami wyższej rangi.

Leżące u podstaw obu tych przepisów rozwiązanie jest w najwyższym stopniu nieakceptowalne. Już na pierwszy rzut oka widać, że zasada się ono na ograniczeniu prawa do inicjowania czynności dowodowej z wykorzystaniem określonego źródła dowodowego, podczas gdy taką inicjatywę – i to w stosunku do jakiegokolwiek dowodu – mogą ograniczać wyłącznie przepisy składające się na tzw. prekluzję dowodową (art. 187 § 2 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 205³ § 2, a także art. 458⁵ § 1 i § 2 oraz z art. 381 k.p.c.). Żaden inny przepis nie pozbawia stron, a w ślad za nimi ich profesjonalnych

¹³ A. Turczyn, *Komentarz do art. 261, w: Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2023, teza 4.

¹⁴ Świadek – adwokat lub radca prawny – choćby i działający na prośbę niegdyśszego klienta, i „w jego interesie” – nie może nawet bez uprzedniego zwolnienia w trybie art. 180 § 2 k.p.k. zeznawać odnośnie do okoliczności będących przedmiotem jawnego procedowania przez sąd w sprawach innych niż karne – tak SN w postanowieniu SN z 15.11.2012 r., SDI 32/12, LEX nr 1231613.

¹⁵ E. Kosiński, *Prawny status zawodu lekarza. Wybrane zagadnienia*, „Studia Prawa Publicznego” 2019, nr 3 (15), s. 18–20 (s. 9–28); M. Modrzejewski, *Pozycja ustrojowa notariusza*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2008, nr 1, s. 25–38; podobnie co do statusu notariusza TK w wyroku z 13.01.2015 r., SK 34/12, OTK-A 2015, nr 1, poz. 1.

pomocników procesowych, prawa do inicjowania nawet najbardziej nietrafionego lub nawet niedorzecznego dowodu, wszak wnioski¹⁶ w tym zakresie i tak muszą przejść weryfikację pod kątem art. 170 § 1 pkt 1–6 k.p.k.¹⁷ czy też art. 235² § 1 pkt 1–6 k.p.c. Na ową niezgodność zwrócił uwagę – aż chciałoby się tu zakrzyknąć: *tandem aliquando!* – Sąd Najwyższy w sprawie II DK 94/21. Badając jednak problem odpowiedzialności za delikt dyscyplinarny, organ ten skupił się wyłącznie na niedopuszczalnym ograniczeniu przez § 19 ust. 8 KEtAdw prawa do inicjatywy dowodowej, zamiast spojrzeć na ten przepis z szerszej perspektywy, tj. zgodności z podstawowym obowiązkiem pomocnika prawnego, jakim jest *in genere*: powinność działania na korzyść klienta, zaś *in specie*: powinność działania na korzyść oskarżonego¹⁸. Na niekoherentność § 19 ust. 8 KEtAdw z art. 1 ust. 1 i art. 4 ust. 1 PrAdw, ale i art. 20 KEtRPr z art. 2 i art. 4 uRPr wielokrotnie i przy różnych okazjach zwracałem już uwagę¹⁹, cóż z tego, skoro najwyraźniej z wysokości widać mniej lubo też zasoby biblioteczne przy placu Krasińskich nie są tak bogate, jakbyśmy tego temu szacownemu organowi władzy sądowniczej życzyli... Prowadzi to do tego, że towarzysząca rozstrzygnięciu w sprawie II DK 94/21 argumentacja nie jest tak dogłębna, jakby tego można oczekiwać. A przecież badane tam prawo do inicjatywy dowodowej, choć zostało normatywnie wyodrębnione, to zarazem nie stanowi prawa samoistnego, lecz jest składową szerszego prawa do obrony²⁰ (przed oskarżeniem: art. 6 w zw. z art. 167 k.p.k. i art. 338 § 1 k.p.k.; przed pozwaniem: art. 205³ § 2 w zw. z art. 235¹ k.p.c.), prawa do oskarżania (art. 55 § 2 w zw. z art. 331 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k.; art. 487 k.p.k.²¹) lub prawa do dochodzenia roszczenia (art. 187 § 2 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 235¹ k.p.c.) czy wreszcie konstytucyjnie poręczonego prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP).

Obu przepisów, tj. § 19 ust. 8 KEtAdw, ale i – nieanalizowanego w sprawie II DK 94/21 – art. 20 KEtRPr nie da się... obronić, bo odzierają one – odpowiednio adwokata i radcę prawnego – z tego, co ich własne ustawy ustrojowe im poręczają,

¹⁶ W tym zakresie prawo obrońcy lub pełnomocnika pokrywa się z prawem oskarżonego lub innego reprezentowanego uczestnika postępowania, co nie jest regułą. Wystarczy tu przytoczyć różnice wynikające z prawa do udziału w czynnościach z art. 185a i n. k.p.k. czy też sporządzenia i podpisania niektórych środków zaskarżenia. Zob. też K. Wierzbicka, *Uprawnienia obrońcy w procesie karnym – wybrane zagadnienia*, „Themis Polska Nova” 2018, nr 2 (14), s. 160 (s. 152–165).

¹⁷ W nauce zauważa się, że polski proces karny przyjął „model negatywnej weryfikacji wniosków dowodowych”, co oznacza, że reszta dowodów jest dopuszczalna – tak P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 381.

¹⁸ Nie dotyczy to obwinionego o popełnienie wykroczenia, ponieważ art. 41 § 4 pkt 1 Ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tj. Dz.U. z 2022 r., poz. 1124 z późn. zm.) wyklucza możliwość zwolnienia świadka przez sąd „z tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu adwokata, radcy prawnego (...)”.

¹⁹ P.K. Sowiński, *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004, s. 176–177; idem, *Jeszcze o tajemnicy adwokackiej z perspektywy przepisów art. 178 pkt 1 i art. 180 § 2 k.p.k. Uwagi polemiczne*, „Roczniki Naukowe KUL” 2019, nr 1, s. 78–79.

²⁰ Za przejaw zasady prawa do obrony uznaje inicjatywę dowodową K. Woźniewski, *Inicjatywa dowodowa w polskim prawie karnym procesowym*, Gdynia 2001, s. 32–40.

²¹ E. Kruk, *Skarga oskarżycielska jako przejaw realizacji prawa do oskarżania uprawnionego oskarżyciela w polskim procesie karnym*, Lublin 2016, s. 128.

tj. z niezależności decyzyjnej²². Narzucenie przez przepisy deontologiczne ograniczenia w zakresie prawa do złożenia wniosku dowodowego o treści jak w § 19 ust. 8 KEtAdw jest nie do pogodzenia z art. 1 ust. 3 PrAdw, który poręcza adwokatom wyłącznie ustawową podległość („w wykonywaniu swoich obowiązków zawodowych podlega tylko ustawom”), żadną inną, a przecież o pierwszym z nich można powiedzieć wszystko, tylko nie to, że ma on ustawową proveniencję. Wydaje się, że podobnie należy postrzegać sytuację radców prawnych, choć przymiot niezależności art. 40 ust. 1 uRPr przyznaje wyraźnie całemu samorządowi, nie zaś jego poszczególnym członkom. Czy jednak niezależny, a więc „podległy tylko przepisom prawa” samorząd mogą tworzyć członkowie niekierujący się podobnymi wartościami? Wydaje się, że cechę niezależności radców prawnych można też wyprowadzić z art. 9 ust. 1 uRPr oraz z art. 14 ust. 1 uRPr²³, które przypisują im cechą synonimiczną w postaci „samodzielności” („samodzielne stanowisko” i „prowadzi samodzielnie sprawy przed organami orzekającymi”), wszak „samodzielny” na gruncie języka polskiego oznacza tyle, co „nie uzależniony od kogoś”, ale i „nie ulegający wpływowi” czy „niezawisły” lub „niepodległy”²⁴. W nauce podkreśla się, że niezależność samorządu [tu: adwokackiego] wyraża się w tym, że ów samorząd „staje w obronie wartości [adwokackich], które służą realizacji praw i wolności w ich proceduralnym aspekcie”²⁵. Jest to konstatacja tyleż słuszna, co zdradzająca służebny charakter i samej adwokatury, i środowiska radcowskiego. Tajemnica zawodowa nie jest wartością samą w sobie czy też tworzoną w interesie adwokatów lub radców prawnych, lecz ich klientów. Dodać należy, że dotyczy to zarówno obecnych, jak i dawnych klientów, bo tajemnica zawodowa nie ulega przedawnieniu, nie jest też limitowana temporalnie (art. 6 ust. 2 PrAdw oraz z art. 3 ust. 4 uRPr). Można oczywiście próbować bronić § 19 ust. 8 KEtAdw i art. 20 KEtRPr, twierdząc że u ich podstaw – na zasadzie wzajemności i solidarności – leży interes cudzych klientów, ale czyż wierność wynikającym z nich zakazom nie czyni ułomną pomocy prawnej świadczonej na rzecz własnego klienta? Ten ma prawo oczekiwać, że aktywność jego profesjonalnego pomocnika prawnego będzie i legalna, i adekwatna do sytuacji procesowej. Oczekiwanie to nie jest pozbawione podstaw prawnych, wszak taki właśnie kierunek procesowej obrończej aktywności adwokata lub radcy prawnego w sprawie karnej wyznacza art. 86 § 1 k.p.k. Cóż z tego, że zwrot „przedsiębranie” zdaje się ograniczać ów nakaz do pewnych przejawów aktywności, a mianowicie „podejmowania decyzji o zrobieniu czegoś”²⁶, to przecież nie sposób nie zauważyć, że w pewnych przypadkach należy art. 86 § 1 k.p.k. wyklądać nie literalnie, lecz teleologicznie, uznając za sprzeczne z nim także

²² Ta sama niezależność stoi za obowiązującym adwokatów zakazem z art. 4b ust. 1 pkt 1 PrAdw – zob. M. Gawryluk, *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2012, teza 3 do art. 4b.

²³ Zob. szerzej P.K. Sowiński, *Uchylenie tajemnicy zawodowej w trybie art. 180 § 2 k.p.k. a niezależność zawodowa radcy prawnego. Uwagi polemiczne*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2023, nr 2, s. 92 i n. (s. 91–106).

²⁴ <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/samodzielny;5494777.html> (dostęp: 27.12.2023).

²⁵ M. Pietrzak, *Tajemnica adwokacka jako fundamentalny element systemu ochrony praw i wolności*, „Palestra” 2019, s. 94 (s. 89–95).

²⁶ https://wsjp.pl/haslo/do_druku/64514/przedsebrac (dostęp: 1.01.2024).

rozliczne zaniechania obrońcy²⁷. Wprawdzie w nauce nie każde zaniechanie utożsamiane jest z zaniechaniem, ale tonujący nadmierny radykalizm osądu zachowań obrończych W. Grzeszczyk wyłącza spod działania art. 86 § 1 k.p.k. tylko zaniechania czynności „oczywiście bezzasadnych” (tu: wniesienie środka odwoławczego)²⁸. To ostatnie wyłączenie jest bezsporne, ale przecież § 19 ust. 8 KEtAdw i art. 20 KEtRPr penalizują nie działania zbędne lub bezzasadne, lecz każde, a więc i takie, które *in hoc casu* są pożądane czy wręcz konieczne dla wzmocnienia argumentacji lub wykazania racji reprezentowanej strony. Jeśliby za sięgnięciem po profesjonalną pomoc prawną miało stać zwiększenie świadomości sytuacyjnej strony procesowej, ale i jej szans w kontradyktoryjnym²⁹ starciu o kształt przyszłego rozstrzygnięcia, to może się okazać, że – *o ierum, ierum, o quae mutatio rerum!* – w lepszej sytuacji znajdować się będzie strona samodzielnie broniąca swoich interesów, wszak jej aktywności dowodowej nie kępą żadne pozaprocesowe racje.

Zbiór przepisów wyznaczających kierunkową aktywność procesową adwokata lub radcy prawnego – a zarazem przemawiających przeciwko dalszemu utrzymywaniu³⁰ § 19 ust. 8 KEtAdw i art. 20 KEtRPr – nie jest zbiorem jednoelementowym. Czyż o pomocy – jako o elemencie prawa do obrony – nie traktuje też art. 6 k.p.k.? Poza art. 86 § 1 k.p.k., identyczny kierunek takiej aktywności w odniesieniu do pełnomocników procesowych w obu rodzajach postępowań sądowych wyznaczają art. 1 ust. 1 i art. 4 ust. 1 PrAdw, art. 2 i art. 4 uRPr, czymże bowiem jest „pomoc prawna”, jeśli nie „działaniem wspierającym, służącym poprawie sytuacji osoby”³¹, będącej adresatem tej pomocy? O pomocy prawnej z urzędu wzmiankuje się w obrębie procesu cywilnego także w tytule Działu II k.p.c. („Pomoc prawna z urzędu”). Nieposłużenie się tym określeniem w odniesieniu do pełnomocników z wyboru nie jest żadnym problemem, wszak pełnomocnicy ci pełnią identyczną funkcję (art. 86 § 1 w zw. z art. 89 § 1 k.p.c.), różni ich tylko źródło umocowania, nigdy zaś nakaz działania na rzecz osoby reprezentowanej.

Pomoc ta winna być bezwarunkowa i ograniczona jedynie przepisami prawa („zgodnie z przepisami prawa” – art. 5 PrAdw; art. 27 ust. 1 uRPr), służąc bezwyjątkowo „ochronie prawnej interesów podmiotów, na których rzecz jest wykonywana”

²⁷ H. Paluszkiwicz, *Komentarz do art. 86, w: Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, LEX 2023, teza 4; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1–467. Komentarz*, LEX 2014, teza 3 do art. 86.

²⁸ W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LEX 2014, teza 1 do art. 86.

²⁹ Składanie wniosków dowodowych jest uważane za wyraz funkcjonowania zasady kontradyktoryjności w procesie karnym – tak W. Juchacz, *Zasada kontradyktoryjności w nowym procesie karnym*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych. Miscellanea” 2013, nr 3, s. 23 (s. 21–30). Oba „korporacyjne” rozwiązania musiały szczególnie mocno uderzać w interes stron postępowania karnego w okresie 2015–2016, kiedy to epizodycznie zastąpiono równorzędność inicjatywy dowodowej stron i działania sądu z urzędu zasadą inicjatywy stron – por. S. Zabłocki, *Art. 167 k.p.k. po nowelizacji – wstępne nakreślenie problemów*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, nr 2, s. 86 (s. 83–111).

³⁰ O ewolucyjnym podejściu do pewnych zasad etyki zawodowej adwokatów pisze P. Hofmański, *Gwarancje prawa do obrony w świetle zmian Kodeksu postępowania karnego zawartych w ustawie z dnia 27 września 2013 r.*, w: M. Kolendowska-Matejczuk, *Prawo do obrony w postępowaniu penalnym. Wybrane aspekty*, Warszawa 2014, s. 15 (s. 7–16).

³¹ <https://sjp.pl/pomoc> (dostęp: 1.01.2024).

(art. 2 uRPr). Z pewnością takiego ograniczenia nie da się wyprowadzić z art. 2 § 2 k.p.k., czyniącego z „prawdziwych ustaleń faktycznych podstawę wszelkich rozstrzygnięć”, ani z art. 3 k.p.c., w którym wręcz żąda się od stron i uczestników postępowania – a powyższe należy odnieść także do ich pomocników prawnych – „dawania wyjaśnień co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiania dowodów”. Wprawdzie zasada prawdy nie jest regułą absolutną i bezwzględna³², to przecież – jako reguła wywodząca się z normy ustawowej³³ – nie może być poddana korekcie przez przepis niższego rzędu, a takimi są omawiane tu przepisy deontologii zawodowych.

Skoro przepisy § 19 ust. 8 KEtAdw i art. 20 KEtRPr godzą w jakość pomocy prawnej, to tym samym godzą w szczególną jej postać, jaką jest pomoc, o której mowa w art. 6 k.p.k., wszak nie przewidziano w nich „ulgowego” potraktowania obrońców³⁴. Tymczasem pomoc udzielana przez obrońców jest elementem prawa do obrony, a więc prawa mającego swe konstytucyjne korzenie (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP). Względem na tę ostatnią okoliczność powinien skłonić korporacyjnych prawodawców do refleksji nad dopuszczalnością ograniczenia tego prawa w drodze innej niż „tylko w ustawie”³⁵, a może i też do przeprowadzenia testu, czy jest ono „konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób”, co najwyraźniej nie miało miejsca. Jest to potrzebne, zważywszy na fakt, że takie właśnie warunki „ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych (...) praw” formułuje się w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, nie czyniąc różnicy co do tego, czy ewentualne „ograniczenie” jest bezpośrednie czy pośrednie, ani czy owo „korzystanie” jest związane z realizacją własnego czy też cudzego prawa, jak ma to miejsce w wypadku osób udzielających pomocy prawnej. Prawo do obrony jest prawem mogącym więc podlegać pewnym ograniczeniom, choć takiej możliwości nie awizuje art. 42 ust. 2 Konstytucji. Ważniejsze jest wszak to, że przepis ten nie zawiera zastrzeżenia przeciwnego, niedopuszczającego takiego ograniczania prawa do obrony, podobnie zresztą jak nie zawierają go art. 6 ust. 3 lit. c EKPC³⁶ i art. 48 ust. 2 KPP³⁷. Także i w przypadku prawa do obrony można więc mówić o jego ograniczeniu w sytuacjach, w których jest to niezbędne oraz konieczne ze względu na potrzebę ochrony innych wartości. Abstrahując od

³² D. Pożaroszczuk, *Prawda w procesie karnym*, „Studia Iuridica” 2011, nr 53, s. 211 (s. 205–214).

³³ Co do ewentualnego konstytucyjnego umocowania zasady prawy materialnej w procesie karnym zob. szerzej Ł. Chojniak, *O zasadzie prawdy materialnej w procesie karnym w świetle Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 9, s. 18–29.

³⁴ Czy tak sformułowany zakaz jest w ogóle do pogodzenia z ciężącym na obrońcy z urzędu z racji art. 84 § 2 k.p.k. „obowiązku podejmowania czynności procesowych”?

³⁵ O ustawowych wyznacznikach działań obrońcy pisze A. Malicka, *Granice działań obrońcy w polskim procesie karnym*, w: *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. T. Grzegorzczuk, J. Izydorczyk, R. Olszewski, Warszawa 2013, s. 433 (s. 431–437).

³⁶ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284 z późn. zm.).

³⁷ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C z 2007 r., nr 303, s. 1 z późn. zm.).

niezachowania – niejako *ab ovo* – „przesłanki formalnej”³⁸, wydaje się, że § 19 ust. 8 KEtAdw i art. 20 KEtRPr nie byłyby również w stanie przejść testu niezbędności, skoro art. 167 k.p.k. nie wyklucza przeprowadzenia dowodu z zeznań świadka na okoliczność faktów objętych wiążącą go tajemnicą adwokacką lub radcowską także z urzędu, a art. 180 § 2 k.p.k. taki dowód – pod pewnymi warunkami – wyraźnie dopuszcza.

IV. UWAGI KOŃCOWE

Wzmiankowany w niniejszym tekście wyrok SN w sprawie II DK 94/21 – z uwagi na pobieżność dokonanej w nim analizy problemu – stanowi zaledwie zapowiedź tak długo oczekiwanego przewrotu kopernikańskiego w podejściu do § 19 ust. 8 KEtAdw i innych, podobnych mu rozwiązań deontologicznych. Jeśliby nawet ten właśnie przepis, ale i art. 20 KEtRPr potraktować jako wyraz sprawowanej przez oba samorzady zawodowe pieczy nad wykonywaniem zawodu adwokata i radcy prawnego, to przecież opieka ta winna być sprawowana w sposób celowy, z uwzględnieniem wytycznych zawartych w art. 17 ust. 1 ustawy zasadniczej, a więc „w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony”. Krępowanie w drodze pozaustawowej swobody procesowej adwokata i radcy prawnego wytyczne te – w mojej ocenie – niestety łamie, prowadząc do konfliktu z prawem do pomocy prawnej tego konkretnego klienta, w którego sprawie doszłoby do zaniechania „wymuszonego” przez § 19 ust. 8 KEtAdw i art. 20 KEtRPr. Utworzenie samorządów zawodowych związane jest z delegowaniem części uprawnień władzy publicznej na inne organy, co jest wyrazem decentralizacji tej władzy. Zakres tej decentralizacji określają art. 17 ust. 1 ustawy zasadniczej, ale i odnośne ustawy korporacyjne. W tych ostatnich – wśród rozlicznych zadań samorządu zawodowego – wymienia się „ustalenie i krzewienie zasad etyki zawodowej [adwokackiej] oraz dbałość o ich przestrzeganie” (art. 3 ust. 1 pkt 5 PrAdw) i „uchwalanie zasad etyki radców prawnych” (art. 57 pkt 7 uRPr). Czymś innym jest jednak stanowienie własnych, „samorządowych” reguł aktywności dowodowej. Takie działanie dalece „wykracza poza funkcje powierzone samorządowi zawodowemu”³⁹, zwłaszcza że sformułowane w § 19 ust. 8 KEtAdw i art. 20 KEtRPr rozwiązania nie przybierają postaci kierunkowego zalecenia, lecz stanowczego zakazu, egzekwowanego następnie na drodze dyscyplinarnej. Dalsze utrzymywanie w obrocie prawnym § 19 ust. 8 KEtAdw i art. 20 KEtRPr musi prowadzić do konfliktu na linii adwokat / radca prawny – klient, bo przecież oba te przepisy żądają od adwokata i radcy prawnego rezygnacji z ważnej części ich procesowej aktywności. Oba te przepisy konkretyzują podstawy odpowiedzialności, co jest następstwem pewnej niedookreśloności deliktów dyscyplinarnych, o których mowa odpowiednio w art. 80 PrAdw oraz w art. 64

³⁸ Za takąową uznaje P. Wiliński wymóg ustawowej formy ograniczeń – idem, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 449 i n.

³⁹ P. Tuleja, *Komentarz do art. 17*, w: P. Czarny, M. Florczak-Wątor, B. Naleziński, P. Radziejewicz, P. Tuleja, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LEX 2023, teza 1.

ust. 1 uRPr, spowodowanej skądinąd „obiektywną niemożnością”⁴⁰ ich apriorycznego skatalogowania w drodze ustawowej⁴¹. Nie można wszak penalizować zachowań opartych na antynomii pomiędzy nakazem ustawowym a deontologicznym. Już P. Kruszyński zauważył, że żadne działanie obrońcy dozwolone przez prawo procesowe nie może być uznane za naruszające normy prawa materialnego. Choć autor ten miał na myśli przede wszystkim przepisy prawa karnego materialnego⁴², to czyż znajdują się argumenty za wyłączeniem spod działania tej reguły przepisów deontologicznych?

Obecna postać § 19 ust. 8 KEtAdw oraz art. 20 KRPr rodzi i dalsze komplikacje. Jak ma się bowiem zachować stosujący się do ich postanowień adwokat lub radca prawny w stosunku do własnego klienta? Czy powinien rzecz całą przemilczeć, czy raczej o wszystkim go powiadomić? Pierwsza z tych alternatyw – w mojej ocenie – prowadzi do swego rodzaju „recydywy” po stronie pomocnika prawnego. Ten nie dość, że nie dopełnia ciężącego na nim obowiązku działania na korzyść reprezentowanej strony procesowej, rezygnując z prowadzenia aktywnej obrony jej interesów, to jeszcze skrywa przed nim istniejące dowody. Druga z alternatyw może prowadzić do obejścia zakazu deontologicznego, wszak zawczasu uprzedzony o całej sytuacji klient zapewne sam ów wniosek dowodowy złoży, nie bez racji uznając odnośną informację za kiepsko skrywaną zachętą do podjęcia przezeń samodzielnych działań – w zależności od sprawy – w trybie art. 167 k.p.k. bądź art. 3 *in fine* k.p.c. Żadne z tych rozwiązań nie jest więc satysfakcjonujące. Znać, że także i w tym wypadku rację miał nieoceniony kapral Kuraś, mówiąc: jakby się nie kręcić, plecy zawsze będą z tyłu. Mam nadzieję, że to – może i nazbyt śmiało – przytoczenie, ze względu na swą obrazowość, zostanie mi jednak wybaczone.

BIBLIOGRAFIA

- Chojniak Ł., *O zasadzie prawdy materialnej w procesie karnym w świetle Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 9.
- Gawryluk M., *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1–467. Komentarz*, LEX 2014.
- Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LEX 2014.
- Juchacz W., *Zasada kontradyktoryjności w nowym procesie karnym*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnonustrojowych. Miscellanea” 2013, nr 3.
- Kolendowska-Matejczuk M., *Prawo do obrony w postępowaniu penalnym. Wybrane aspekty*, Warszawa 2014.
- Kosiński E., *Prawny status zawodu lekarza. Wybrane zagadnienia*, „Studia Prawa Publicznego” 2019, nr 3 (15).
- Kruk E., *Skarga oskarżycielska jako przejaw realizacji prawa do oskarżania uprawnionego oskarżyciela w polskim procesie karnym*, Lublin 2016.
- Kruszyński P., *Stanowisko prawne obrońcy w procesie karnym*, Białystok 1991.

⁴⁰ Wyrok SN z 8.06.2009 r., SDI 4/09, LEX nr 611833.

⁴¹ W judykaturze mówi się o „otwartej konstrukcji przewinień dyscyplinarnych” – tak SN w wyroku z 5.04.2018 r., SDI 1/2018, LEX nr 2526748.

⁴² P. Kruszyński, *Stanowisko prawne obrońcy w procesie karnym*, Białystok 1991, s. 90.

- Malicka A., *Granice działań obrońcy w polskim procesie karnym*, w: *Z problematyki funkcji procesu karnego*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, Warszawa 2013.
- Modrzejewski M., *Pozycja ustrojowa notariusza*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2008, nr 1, s. 25–38.
- Paluszkiewicz H., *Komentarz do art. 86*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, LEX 2023.
- Pietrzak M., *Tajemnica adwokacka jako fundamentalny element systemu ochrony praw i wolności*, „Palestra” 2019.
- Pożaroszczak D., *Prawda w procesie karnym*, „Studia Iuridica” 2011, nr 53.
- Sowiński P.K., *Jeszcze o tajemnicy adwokackiej z perspektywy przepisów art. 178 pkt 1 i art. 180 § 2 k.p.k. Uwagi polemiczne*, „Roczniki Naukowe KUL” 2019, nr 1.
- Sowiński P.K., *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004.
- Sowiński P.K., *Uchylenie tajemnicy zawodowej w trybie art. 180 § 2 k.p.k. a niezależność zawodowa radcy prawnego. Uwagi polemiczne*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2023, nr 2.
- Tuleja P., *Komentarz do art. 17*, w: P. Czarny, M. Florczak-Wątor, B. Naleziński, P. Radziejewicz, P. Tuleja, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, LEX 2023.
- Turczyn A., *Komentarz do art. 261*, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O.M. Piaskowska, LEX 2023.
- Wierzbicka K., *Uprawnienia obrońcy w procesie karnym – wybrane zagadnienia*, „Themis Polska Nova” 2018, nr 2 (14).
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006.
- Woźniowski K., *Inicjatywa dowodowa w polskim prawie karnym procesowym*, Gdynia 2001.
- Zabłocki S., *Art. 167 k.p.k. po nowelizacji – wstępne nakreślenie problemów*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, nr 2.

Cytuj jako:

Sowiński P.K., *O przekroczeniu uprawnień przez samorządy zawodowe adwokatów i radców prawnych. Uwagi na tle § 19 ust. 8 Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej) oraz art. 20 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego*, „Ius Novum” 2025, nr 1(19), s. 25–36.
DOI: 10.26399/iusnovum.v19.1.2025.03/p.k.sowinski